

Danderyds kyrka

Antikvarisk kontroll vid fönsterrestaurering, Danderyds kyrka, Danderyds socken, Danderyds kommun, Uppland

Eva Wallström
Rapport 2005:7

Danderyds kyrka

Antikvarisk kontroll vid fönsterrestaurering, Danderyds kyrka, Danderyds socken, Danderyds kommun, Uppland

Eva Wallström
Rapport 2005:7

Rapporten finns i PDF-format på adressen
stockholms.lans.museum

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Box 6176 102 33 Stockholm
Tel 08-690 69 60 Fax 08-32 32 72
Besöksadress: Klarahuset, Sabbatsbergsvägen 6
Hemsida stockholms.lans.museum

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Stockholm 2005

Sammanfattning av utförda åtgärder

Danderyds kyrkas fönster har restaurerats. De blyinfattade fönstren i järnbågar har fått nya blyinfattningar och alla järndelar har rostskyddsbehandlats och målats med linoljefärg.

Administrativa uppgifter

Objekt: Danderyds kyrka

Socken: Danderyds

Kommun: Danderyds

Landskap: Uppland

Arbetshandlingar: Restaurationsprogram Danderyds kyrka, Glaskonst Winfried Baier, 2000-06-01.

Länsstyrelsens beslut: 2041-00-29315 daterat 2000-06-19 (Tilläggsbeslut, förlängning av tillståndet 2041-01-19677, 010423)

Byggherre/beställare: Danderyds församling

Entreprenörer: Glaskonst Winfried Baier

Antikvarisk kontrollant: Eva Wallström

Byggnadstid: sep 2001- okt 2003

Antikvarisk slutbesiktning: 28 okt 2003

Kyrkans första stora fönster, bekostat av Ebba Grip till sin och sin makes gravtumba. Bild lp20050002 foto EW.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Danderyds stenkyrka kom till på 1400-talet. Kyrkan utökades åt söder på 1500-talets senare del och blev dubbelt så bred. På 1600-talet förlängdes kyrkan åt väster, den blev då treskeppig med pelare och kryssvalv. Grevinnan Ebba Grip lät uppföra det ståtliga gravmonumentet över sin man Svante G:son Banér som dog 1628. Till gravmonumentet utfördes det första av kyrkans stora fönster. Det nya fönstret på östgavelns södra del placerades så att ljuset föll på gravmonumentet innanför. De sju fönster som sedan tillkom från år 1757 utfördes enligt anvisningarna lika det första.

Det första fönstret skiljer sig dock något från de andra, det har en annan infästning av glaset än de senare, glaset ligger i en u-profil av plåt och har 4 x 4 rutor per båge till skillnad från de senare som har 4 x 3 rutor per båge som med hjälp av ett blyband sitter direkt på en ram av smitt plattjärn. Blyinfattningarna är 10/12 mm dragen blyspröjs och originalglaset är munblåsta, gröntonade glas. I varje fönster sitter 9 järnbågar, ca 46 x 73 cm, som hålls på plats av järnsplintar.

Fastsättningsmetoden med glas direkt på plattjärn med hjälp av blyband är enligt Winfried Baier unik och skiljer sig från den traditionella metoden där glaset sitter i tex. en glasfals.

Under en restaurering och tillbyggnad under åren 1977-1981 fick kyrkan nya underjordiska lokaler med en synlig del ovan jord på kyrkan nordvästra sida. Tegelgolvet blev ersatt av kalkstensplattor, nya bänkar tillkom med återanvändande av de gamla bänkluckorna från 1600-talet. Taket isolerades och fönstren försågs med en inre, tredje ruta i järnbågar. Arkitekt var Uno Söderberg.

*Det äldsta fönstret, längst i söder på östra gaveln före restaurering.
Bild lp20050005 och -0007 Foto EW.*

Utförda åtgärder

Restaureringsarbetena avseende målningsarbeten av järnbågar, stödjärn, järnkonstruktion och lagningsarbeten av puts och murverk i anslutning till fönstren utfördes av Måleri & Fasad Bröderna Ek i Norrköping. Fönstrens järndelar har genomgått en försiktig rostborttagning och därefter rostskyddsbehandlats två gånger med blymönja och sedan strykt två gånger med linoljefärg. Färgen är svart bruten med grönumbra, en färgsättning vald efter undersökningar på plats som visade på en sådan kulör. Vid dessa arbeten hittades en stämpel på flera ställen intryckt i järnet vid tillverkning. Symbolen tillhör troligen det järnbruk som utfört fönstren. En av stämplarna sitter på det sydvästra fönstergallrets insida, högst upp till vänster (inifrån), se bild s 10.

Järnsprintar som håller fast bågar användes så långt möjligt, i övrigt nyttillverkades sprintar lika de befintliga.

Arbetet som utförts med de blyinfattade fönstren beskrivs i detalj i Winfried Baiers rapport. Fönstren togs till verkstad och blyinfattningarna demonterades ur järnkonstruktionen vilka rengjordes från kittrester. Fönstren hade under årens lopp kittats på olika sett med olika typer kitt så att järnkonstruktionerna till vissa delar var täckta av kitt. Riktning och inpassning av ramarna utfördes. Rengöring De ursprungliga glasen rengjordes. De nya glas som sattes in var munblåsta och ofärgade enligt prov. De gamla uttjänta blyspröjsarna ersattes av nya 10/12 mm dragan blypröjsar i en speciallegering med en tillsats av 2,5 % tenn. Denna legering står bättre emot luftföroreningar än ren bly, något som är önskvärt eftersom Dandeyrds kyrka är mycket utsatt luftföroreningar genom sitt läge precis intill E4:an. Mellan glas och blyspröjsar tätades med linoljekitt. Glasen återmonterades i järnbågarna och av blyinfattningarna fastsattes med blyband.

Till vänster en båge från Ebba Grips fönster och till höger en båge från fönster tillverkat kring år 1757. bild lp20050006 och -0008 foto EW.

Inför återinsättningen diskuterades olika lösningar för tätning mellan bågar och karm. Avståndet mellan båge och karm varierade mellan några mm och flera cm. Målet var att hitta en reversibel lösning, som medger luftcirkulation, fungerar vid demontering och återinsättande av bågar och att inte få samma mängder av härdande tätningsmassa som täckt fönsterkonstruktionerna före restaureringen. Valet föll på en CC självhäftande, expanderande drevlist från 3-c Produktion AB i Falkenberg.

I Winfried Baiers rapport finns en beskrivning av hur man skonsamt rengör fönster med blyinfattningar för att de ska få en lång livslängd.

*Stämpel på fönstrens järnram, troligen järnbrukets symbol.
Stämpeln på bilden sitter på sydvästra fönstergallrets insida,
högst upp till vänster (inifrån). Bild lx20050062b.*

Fönstren efter restaurering, tillvänster 1600-tals varianten och till höger ett från tiden kring 1757. Bild lp20050004 och lp20050003 foto EW.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetena har utförts med stor hantverksskicklighet och respekt för de kulturhistoriskt mycket värdefulla fönstren. Restaureringen har gjort att fönstren som var i mycket dåligt skick nu återigen kan upplevas i full glans.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

Restaurationsprogram: Danderyds kyrka, Winfried Baier. Tranås 1 juni 2000

Restaurationsrapport, blyinfattade fönster i Danderyds kyrka, Winfried Baier, 20 dec 2003.